

پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی

سال سوم، شماره پیاپی ۸، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۳

تاریخ دریافت: ۹۲/۷/۷ تاریخ پذیرش: ۹۳/۱/۳۰

صص ۱۱۵-۱۳۱

بررسی نقش بازار سرمایه در امنیت خانواده

علی اکبر جعفری ندوشن، دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه خوارزمی*

علیرضا رعیتی شوازی، دانشجوی دکتری مدیریت مالی دانشگاه علامه طباطبائی

چکیده

آگاهی نسبی خانواده‌ها از متغیرهای اقتصادی مؤثر در شرایط مالی خانواده، نظیر پس‌انداز، سرمایه‌گذاری و غیره و همچنین آشنایی با حداقل ضوابط و مقررات تجاری-مالی، می‌تواند ضامن حفظ سلامت و امنیت اقتصادی خانواده‌ها گردد. سرمایه‌گذاری در بازار سرمایه، علاوه بر کارکردهای کلان اقتصادی از حیث اقتصاد خرد خانواده نیز واجد نتایج مؤثری است که مهمترین آن تجهیز و هدایت پس‌اندازهای خرد خانواده به بازارهای مولد و جلوگیری از سرریان آنها به بازارهای کاذب و جرم‌خیز دلالی و سفته‌بازی است. حضور مشارکت جویانه و مسؤولانه اعضای مختلف خانواده در نهادهای مالی بازار سرمایه موجب ارتقای سرمایه اجتماعی و افزایش سطح مشارکت‌های اجتماعی داوطلبانه نیز می‌گردد که خود در تأمین امنیت پایدار مؤثر است. حضور فعالانه خانواده‌ها در بازار سرمایه و استفاده فرصت‌های مالی آن، ضمن کمک به کاهش فقر و نابسامانی خانواده‌ها به ارتقای سطح رفاه اجتماعی، توسعه طبقه متوسط و تقویت عدالت اجتماعی و به تبع آن افزایش ضریب امنیت ملی خواهد انجامید. در تحقیق حاضر، ابتدا با استفاده از روش توصیفی و اکتشافی با ابزار مصاحبه با خبرگان و پیمایش متون به بررسی و تجزیه زوایای مختلف تأثیر بازار سرمایه بر امنیت خانواده پرداخته شده است. سپس ضمن استنباط شاخصه‌های تأثیرپذیری- با یاری گرفتن از تکنیک مدل‌سازی ساختاری تفسیری- به‌طور دقیق ارتباط و توالی ابعاد و مؤلفه‌های بازار سرمایه در امنیت خانواده با تأکید بر تغییر روش‌های مدیریت ریسک، به‌دست آمده و به‌صورت یکپارچه ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: پس‌انداز، الگوی سرمایه‌گذاری، بازار سرمایه، امنیت، خانواده، مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM¹)

مقدمه

بدون شک، خانواده به‌عنوان مهمترین هسته سازنده اجتماع، نقش مؤثری در شکل‌گیری بسیاری از مناسبات و روابط مختلف اجتماعی دارد و اجتماع نیز متقابلاً بر رفتارهای خانواده تأثیرگذار است. برای حفظ سلامت و امنیت این نهاد، جامعه باید کارکردهای مختلف خانواده را شناسایی، کنترل و بهینه‌سازی نماید تا بقا و امنیت خانواده در جامعه تضمین گردد. یکی از وجوه تعاملات سازنده خانواده و اجتماع در عرصه‌های اقتصادی است که علاوه بر مزایای مالی - اقتصادی به صلح و امنیت اجتماعی و خانوادگی نیز مدد می‌رساند. از آنجا که اصولاً اقتصاد یک خانواده مبتنی بر منابع محدود درآمدی است که باید به نحو بهینه‌ای به نیازها و مصارف خانواده تخصیص یابد؛ اعضای خانواده باید با توجه به درآمدهای خود و نیازهای اساسی، موازنه لازم میان درآمد و هزینه خود فراهم کنند، اما با توجه به مقتضیات و مخاطرات زندگی مدرن، پس‌انداز بخشی از درآمد برای مصارف و مخارج آتی و چگونگی حفظ ارزش پس‌انداز مزبور و حتی استفاده از آن برای افزایش میزان درآمد به منظور تحقق بسیاری از نیازهای بلند مدت و تأمین امنیت اقتصادی خانواده، بتدریج به یکی از دغدغه‌های جدی خانواده بدل گردیده است و طبیعتاً، جستجوی مبادی سرمایه‌گذاری مولد و مطمئن در جامعه نیز به مطالبه عمومی اکثر خانواده‌های متوسط جامعه تبدیل شده که در صورت عدم پاسخ مناسب می‌تواند عوارض ناگوار اقتصادی و اجتماعی برای خانواده‌ها و جامعه به همراه داشته باشد.

در این مقاله سعی شده است از این زاویه به مقوله تأمین امنیت اقتصادی و اجتماعی خانواده پرداخته شود که مشارکت سرپرست و سایر اعضای خانواده در بازار سرمایه کشور به منظور سرمایه‌گذاری قابل اطمینان پس‌اندازها واجد چه کارکردهای مالی و اقتصادی و همچنین، آثار فرهنگی اجتماعی است که در حفظ کیان خانواده و تأمین امنیت آن مؤثر می‌افتد. برای بررسی بیشتر و توصیف این مسأله، در ابتدا

ضمن تعریف مفاهیم اصلی تحقیق، زوایای مختلف تأثیر بازار سرمایه را بر امنیت خانواده تجزیه کرده و سپس با استفاده از مدل‌سازی ساختاری - تفسیری که از تکنیک‌های نوین و مؤثر برای تحلیل روابط بین عناصر مختلف یک پدیده است و ترتیب و جهت روابط پیچیده میان عناصر یک سیستم را بررسی می‌کند، به ارائه چارچوب یکپارچه‌ای در قالب یک نظام‌واره پرداخته شده است.

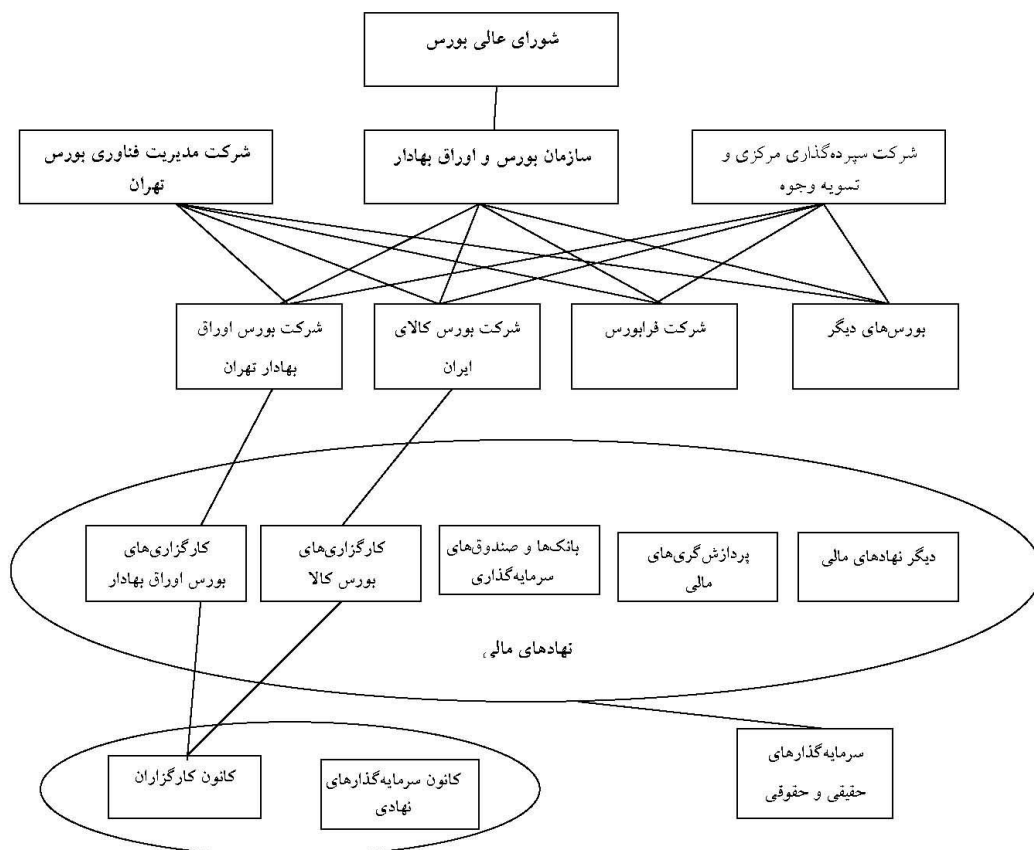
تعریف مفاهیم و مروری بر ادبیات موضوع

بازار سرمایه

به طور کلی، بازار هر کشور از دو بخش حقیقی و مالی تشکیل می‌شود که اولی در برگیرنده جریان کالا و خدمات و نیروی انسانی و دیگری شامل جریان وجوه، اعتبارات و سرمایه است. در بخش مالی شاهد بازارهای مالی هستیم که به دو بخش بازار پولی و بازار سرمایه تقسیم می‌گردد. در بازار سرمایه، اوراق بهادار با سررسید بیشتر از یک سال به فروش می‌رسد. با در نظر گرفتن این واقعیت که پس‌انداز و سرمایه‌گذاری برای رشد اقتصاد حیاتی هستند، بازار سرمایه پلی است که پس‌انداز اشخاص را به شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی که برای سرمایه‌گذاری بدان نیازمندند، انتقال می‌دهد. بنابراین، بازار سرمایه، سرمایه‌گذاران را با سرمایه‌پذیران ارتباط می‌دهد. از طرف دیگر، ساز و کارهای تعبیه شده در این بازار از طریق رشد حجم پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، رشد اقتصادی را تسریع می‌کنند. استفاده از بازار سرمایه برای تأمین مالی مخارج دولت نیز از جمله قدیمیترین و متداولترین شکل مبادلات مالی است. اتکای دولت‌ها به بازار سرمایه در اغلب اقتصادهای مدرن نه تنها از این جهت مهم است که دولت‌ها غالباً اوراق بدهی منتشر می‌کنند تا بخش عمده هزینه‌های خود را تأمین مالی نمایند، بلکه استقرار دولت غالباً حجم عظیمی از کل وجوه عرضه شده در بازار توسط وام‌دهندگان را جذب می‌کند (رعیتی، ۱۳۸۵: ۱۷).

ج- سایر فعالان بازار سرمایه: مؤسسات رتبه‌بندی خطر و اعتبار، پردازشگران حرفه‌ای اطلاعات یا فروشندگان حرفه‌ای اطلاعات.
در شکل ۱ به طور کامل نهادهای بازار سرمایه ایران و روابط بین آنها نمایش داده شده است.

نهادهای بازار سرمایه در ایران عبارتند از:
الف - نهادهای خودتنظیم‌گر: بورس‌های اوراق بهادار، بورس کالا، مؤسسات سپرده‌گذاری و نگهداری اوراق بهادار؛
ب - واسطه‌های بازار: شرکت‌های تأمین سرمایه (بانک‌های سرمایه‌گذاری)، کارگزاران، معامله‌گران، مشاوران سرمایه‌گذاری، بازارگردانان و شرکت‌های سرمایه‌گذاری؛

شکل ۱- ساختار بازار سرمایه ایران (مأخذ: مرکز پردازش اطلاعات مالی ایران، ۱۳۹۲)

امنیت خانواده دارای دو بعد اجتماعی و اقتصادی است. هر چند از دیدگاه عمومی، امنیت معمولاً تنها از جنبه اجتماعی مطرح است و آن، بر قراری ثبات و اطمینان خاطر است که فعالیت‌های سالم اجتماعی را امکان‌پذیر سازد، ولی شبیه این وضع در اقتصاد نیز وجود دارد و آن زمانی است که اعضای خانواده به مثابه یک سرمایه‌گذار، همان قدر که در عرصه

امنیت خانواده

هنگامی که خانواده و اعضای آن برای ایجاد رفاه و آسایش و تسکین خاطر از هر گونه مشکل و خطر در امان باشند و در صورت بروز هر گونه حادثه ناایمن به حل هر چه سریع‌تر مشکل به‌پردازند، می‌توان اذعان نمود که امنیت خانواده، متبلور شده است (آشوری، ۱۳۸۷: ۸۵).

عینی آن گونه که ولفرز معتقد است، امنیت یعنی نبود تهدید برای ارزش‌های کسب شده و در بعد ذهنی عبارت است از فقدان هراس از حمله به ارزش‌های مزبور (هزار جریبی، ۱۳۸۹: ۳۲).

انسان ایمن، سرشار از انگیزه است و برای هر گونه پیشرفت، مستعد و مهیاست. آبراهام مزلو که یکی از رهبران روان‌شناسی انسان‌گراست، انگیزه‌های آدمی را به شیوه‌ای جالب طبقه‌بندی نموده است. مزلو سلسله مراتبی از نیازها را ارائه کرد که از نیازهای زیستی آغاز می‌شود و در سطوح بالاتر به انگیزه‌های روانی پیچیده‌تری می‌رسد که تنها پس از بر آوردن نیازهای اولیه نقش مهمی بر عهده می‌گیرند. در هرم سلسله مراتب نیازهای مزلو، نیازهای ایمنی، احساس امنیت کردن و دور از خطر بودن بعد از نیازهای فیزیولوژیک قرار گرفته است. به اعتقاد وی، این نیاز بیانگر آن است که فرد به آرامش نیاز دارد، شامل ثبات استقلال، محافظت داشتن، رهایی از اضطراب، رهایی از درهم بودن نظم و قانون، احتیاج به محدودیت داشتن و نیاز به محافظ قوی. بر اساس نظریه مزلو، نیاز به امنیت یک نیاز روانی است که در صورت عدم ارضای روان آدمی آزرده می‌شود (کجیاف، ۱۳۸۱: ۱۲۴).

امنیت اقتصادی: به لحاظ لغوی، مرکب از دو واژه امنیت و اقتصاد است. واژه security در زبان انگلیسی، از ریشه کلمه لاتین securus که se به معنی بدون و curus به معنی پریشانی، گرفته شده (مراشو، ۱۳۸۷: ۹) و به معانی امنیت سالم و بی‌خطر، رهایی از اضطراب، آزاد بودن از شک و ابهام، آزاد بودن از ترس و خطر و اطمینان داشتن است (بوزان^۱، ۱۳۷۸: ۴۳). به طور کلی، «امنیت بحثی کلی درباره پیگیری رهایی از تهدید است.» (میر معزی، ۱۳۹۱: ۹۲). بر این اساس، امنیت اقتصادی عبارت است از آزادی از هر نوع ترس، شک و ابهام در بلا اجرا ماندن تعهدات و مطالبات و در عین حال، حصول اطمینان از برخورداری از ثمره فعالیت‌هایی که در زمینه تولید ثروت و توزیع و مصرف آن صورت می‌گیرد (برومند و همکاران، ۱۳۸۷:

اجتماعی به امنیت نیاز دارد و باید حرکت‌هایی که در زندگی خانوادگی و اجتماعی انجام می‌دهد حفاظت شده باشد، سرمایه‌گذاری‌های هم به اقدام‌های حفاظت شده نیاز دارد و باید از تهاجم‌های گوناگون مصون باشد. از این‌رو، سرمایه‌گذار باید اطمینان حاصل کند که قوانین و قواعدی برای حراست از سرمایه‌های او وجود دارد و مسؤولان اقتصادی کشور نیز با تمام امکانات، سعی در اجرای آنها دارند. بنابراین، می‌توان گفت یکی از جنبه‌های بسیار مهم امنیت خانواده، امنیت اقتصادی است. امنیت اقتصادی از مباحث پر اهمیت و حساسی است که به‌ویژه پس از اجرای سیاست‌های نوین اقتصادی مورد توجه قرار گرفته و درباره آن بحث و گفتگو شده است.

خانواده: خانواده در مفهوم کلی خود، پدیده‌ای است جهانی که در همه جا وجود دارد و حالتی همه شمول و فراگیر دارد، زیرا به آن دسته از نیازهای آدمی پاسخ می‌گوید که برای تمامی نوع بشر مشترک هستند و لذا در گستره جغرافیا هر جا که انسان زیست می‌کند و در عمق تاریخ تا آنجا که نشانی از حیات انسان مشاهده می‌شود، خانواده وجود داشته است. خانواده را می‌توان اولین و ایده‌آل‌ترین مثال برای گروه‌های نخستین دانست؛ گروه‌هایی که وظیفه آنها نگهداری و حمایت از موجود انسانی است و خالق زیباترین احساسات شناخته شده بشری هستند (سیف، ۱۳۶۸: ۶۳).

امنیت: امنیت به مفهوم رهایی از ترس و خطر و احساس دوری از هرگونه تعهد، یکی از نیازهای اصلی و اساسی انسان‌ها از آغاز زندگی بوده است. امنیت به این معنا پیوند عمیقی با ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه دارد. تعاریف لغوی امنیت در فرهنگ‌های لغت عبارت است از: در امان بودن، آرامش و آسودگی، حفاظت در مقابل خطر، احساس آزادی از ترس، احساس ایمنی و رهایی از تهدید. براساس نگرش‌های جدید، امنیت به همان اندازه که مقوله‌ای فیزیکی است یک مقوله روانی نیز محسوب می‌شود. به عبارتی، امنیت هم مسأله‌ای عینی و هم ذهنی است. در بعد

¹ Buzan, Barry

۱۱۰). امنیت اقتصادی، وضعیت باثباتی از شرایط و ساختار فعلی و افق معلوم و روشنی از آینده است که در آن فرد، جامعه، سازمان و دولت احساس رهایی از خطر کرده و به طور بهینه می‌توانند به تولید، توزیع و مصرف ثروت پردازند. به عبارت دیگر، یک جامعه را زمانی می‌توان از لحاظ اقتصادی ایمن دانست که ثبات در آن جامعه وجود داشته و خانوارها و بنگاه‌ها به عنوان مهم‌ترین نهادهای اقتصاد و بازار بتوانند در محیط رقابتی سالم و با میزان اطلاعات یکسان به بهینه‌سازی رفتار خود پردازند (همان).

از زمانی که علم اقتصاد به صورت دانشی مستقل در میان سایر علوم مطرح شده، ایجاد و حفظ امنیت، جایگاه خود را در متون اقتصادی باز کرده است؛ تا جایی که آدام اسمیت در سال ۱۷۷۶ از امنیت به عنوان یک کالای عمومی یاد کرده و تأمین و حفظ آن را یکی از وظایف اصلی دولت دانسته است (همان). امنیت اقتصادی به عنوان مهمترین شاخص توسعه‌نیافتگی دو بعد دارد:

الف. امنیت سرمایه‌گذاری؛ امنیت سرمایه‌گذاری چارچوب نهادینه‌ای از شرایط اجتماعی، سیاسی و حقوقی است که اعتماد پس‌اندازکنندگان و سرمایه‌گذاران را جلب و امنیت جانی افراد و امنیت حقوقی معاملات را تضمین می‌کند. هرگاه شاخص‌های امنیت سرمایه‌گذاری در جامعه‌ای وضعیت مطلوبی را نشان دهد، این چارچوب نهادینه موجب رشد اقتصاد خواهد شد. این شاخص‌های کلی عبارتند از:

۱. برقراری ثبات سیاسی در پرتو ثبات دولت و عملکرد اقتصاد (ثبات سیاسی و سیاست‌گذاری صحیح اقتصادی)؛
۲. مشارکت مردمی در پرتو آزادی‌های مدنی، حقوقی و سیاسی؛

۳. نظام حقوقی سالم در پرتو حاکمیت قانون و کاهش خطر ابطال قراردادها توسط دولت؛

۴. نظام اداری سالم در پرتو کاهش میزان فساد مالی؛

۵. کاهش میزان خشونت سیاسی در پرتو کاهش تنش‌های قومی، خطر جنگ‌ها و منازعات داخلی و میزان تروریسم

سیاسی.

ب. امنیت اشتغال و درآمد؛ امنیت اشتغال و درآمد، به معنای طرد هرگونه فشار خارج از کنترل افراد یک جامعه در مسیر اشتغال و کسب درآمد برای دستیابی به سطح متوسط رفاه اقتصادی آن جامعه است. طبیعی است امنیت اشتغال و درآمد در امتداد یا همراه با امنیت سرمایه‌گذاری امکان‌پذیر خواهد بود؛ بنابراین، شاخص‌های پنجگانه برای امنیت سرمایه‌گذاری باید ملاک در این سطح از امنیت باشد. در ادبیات اقتصادی بعد دیگری نیز برای امنیت اقتصادی در نظر گرفته شده، که در دستور کار امنیت ملی هر کشور قرار دارد. این بعد را می‌توان "امنیت اقتصادی دولت" نامید؛ که با دو شاخص "دسترسی سریع کشورها به کالاهای ضروری و راهبردی" و "رشد نسبی اقتصادی کشور" ارزیابی می‌شود (اینگلهارت^۱، ۱۳۷۳: ۳۲).

امنیت اجتماعی: امنیت مفهومی کلی است که شامل وضعیت سلامت و آرامش و رفاه فرد و ثبات جامعه می‌شود و در حقیقت محفوظ ماندن از آسیب، توسط دیگران است. امنیت اجتماعی، فضایی است که شامل دو بعد عینی و ذهنی است. در بعد عینی، امنیت اجتماعی به معنای شرایط و موقعیت ایمن و حفظ و گسترش آن برای افراد جامعه در مقابل عوامل بیرونی است، مانند: ناآرامی‌های شهری، جرم و غیره (نه در برابر حوادث رانندگی، سیل، آتش‌سوزی، زلزله و مواردی از این قبیل) و بعد ذهنی امنیت اجتماعی به معنای احساس امنیت و آرامش است (هزارجریبی، ۱۳۸۹: ۳۲).

تبیین ابعاد و مؤلفه‌های تأثیرگذار بازار سرمایه بر امنیت خانواده

در این مقاله تنها به بررسی و توصیف پدیده‌ها پرداخته شده و فرضیه‌ای به صورت مستقیم تدوین نشده است، بنابراین می‌توان آن را مطالعه‌ای توصیفی نامید. مطالعه توصیفی برای تعیین و توصیف ویژگی‌های متغیرهای یک موقعیت و

¹ Inglehart, Ronald

و استقلال اقتصادی و کسب موفقیت مالی یاری می‌دهد. بدین واسطه خانواده به عنوان انتقال‌دهنده بسیاری از آیین‌ها و رفتارهای اجتماعی می‌تواند نقش ثمربخش خود را جهت آشنایی با مفاهیمی نظیر: «توفیق طلبی»، «استقلال طلبی» و «خطر پذیری» در عرصه فعالیت اقتصادی و همسازی با واقعیت‌های اقتصادی در جامعه به اعضای خود ارزانی دارد.

رشد و توسعه دائمی بازار سرمایه و وابستگی جدی آن به آخرین تغییرات اقتصادی-اجتماعی و پیشرفت‌های تکنولوژی و غیره، ضمن ارتقای اطلاعات و دانش عمومی اعضای خانواده، متناسب با شرایط و اوضاع و احوال روز باعث می‌گردد تا فرزندان با استفاده از رهنمودهای والدین و سایر افراد خانواده، دائماً خود را با نظم اجتماعی نوین هماهنگ سازند؛ به شکلی که بتوانند بر فراز خواسته‌ها و آرزوهای ذهنی خود، منطبق با تحولات حرکت کنند و والدین نیز با شناخت روشن‌تری از توانایی آنها در هدایتشان به مبادی شغلی مناسب با توانایی و استعدادهای آنها نقش مؤثرتری ایفا کنند (باقری، ۱۳۸۳).

بازار سرمایه، متضمن فرصت‌های ایمن اشتغال بانوان

نیروی انسانی مولد و مؤثر در هر کشور، یکی از مهمترین عوامل رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی است؛ حال اگر این نیرو از دانش و توانایی لازم نیز برخوردار باشد، تأثیرگذاری دو چندان خواهد داشت. یکی از مسائل مهم مربوط به نیروی انسانی در ایران، نرخ بالای جمعیت غیرفعال و بی‌تأثیر در روند اقتصادی است. عمدتاً در هر خانواده عضو فعال منحصر به سرپرست آن خانواده و حداکثر یکی دیگر از اعضاست. محرومیت زنان نیز در این میان قابل توجه است که بنا به محدودیت‌های خاص فرهنگی و اجتماعی و مسئولیت‌های اداره امور خانه، معمولاً از حضور جدی در عرصه‌های اقتصادی برکنار می‌مانند، در حالی که با رشد بی‌سابقه تعداد زنان تحصیل‌کرده و تغییر الگو و نقش اجتماعی مردان و نیازهای مادی خانواده از سوی دیگر، ضرورت ارتقای سطح

حالت‌های مشابه صورت می‌گیرد. از این رو، می‌توان اذعان نمود هدف هر مطالعه توصیفی عبارت است از تشریح جنبه‌هایی از پدیده مورد نظر پژوهشگر و با دیدگاهی فردی، سازمانی، صنعتی و نظایر آن که در بسیاری از موارد ممکن است چنین اطلاعاتی حتی پیش از هر گونه اقدامی در زمینه تغییر رویه‌های کاری جنبه حیاتی داشته باشد.

در بخش دیگر تحقیق، با توجه به استفاده از رویکرد مدل‌سازی ساختاری تفسیری از روش بنیادی مذکور برای بررسی روابط بین مؤلفه‌ها سود برده شده است.

در هر حال، پژوهش حاضر در شناخت نقش بازار سرمایه در امنیت خانواده می‌تواند در کمک به تفکر نظام‌گرا درباره آن، ارائه دیدگاه‌هایی مبنی بر ضرورت بررسی و پژوهش بیشتر و کمک به اخذ تصمیم‌های خاص در این حوزه سودمند باشد. برای حصول به نتایج این مقاله، در این بخش اصلی به تبیین ابعاد از بازار سرمایه بر امنیت خانواده به شرح ذیل پرداخته شده است.

تربیت مالی - اقتصادی و تأمین امنیت شغلی فرزندان

اگر خانواده از دیدگاه نهادی مطالعه شود، این‌گونه تلقی می‌شود که این نهاد از حیث کمی و کیفی می‌تواند کانون اصلی آموزش مفاهیم بنیادین کار و تلاش، پس‌انداز، سرمایه‌گذاری و ارزش آفرینی مالی و اقتصادی باشد. وقتی والدین همچون الگویی پر تلاش و مؤثر در کار و تولید و سرمایه‌گذاری مولد در سطح جامعه ظاهر می‌شوند، آثار مثبت این رویکرد اجتماعی، فرزندان را با حسن اعتماد به والدین خود به ادامه راه آنها و حتی دستیابی به فضاهای جدیدتری تشویق می‌کند. نظر به اینکه حضور در بازار سرمایه، مستلزم پیگیری اخبار و اطلاعات اقتصادی و اجتماعی و همچنین بحث و تحلیل بسیاری از عوامل مؤثر در نوسان‌های بازار است؛ رواج چنین مباحثی در سطح خانواده، فضای ذهنی اعضای آن خانواده را نسبت به تشریح ابعاد مختلف فعالیت‌های اقتصادی آماده ساخته، آنها را در خلق ایده‌های نو

مورد ضمن آنکه موجبات تقویت روح مشارکت جمعی اشخاص را فراهم می‌آورد می‌تواند نقش مهمی در جامعه‌پذیری و به تبع آن گسترش ارتباطات و تعاملات اجتماعی و به عبارتی افزایش سرمایه اجتماعی باشد.

فیلد^۱ به عنوان یکی از محققان علوم اجتماعی با بیان اینکه سرمایه اجتماعی در سه کلمه «ارتباطات مهم است» خلاصه می‌شود، اظهار می‌دارد: "مردم زمانی که با یکدیگر ارتباط دارند، کارهایی انجام می‌دهند که به تنهایی قادر به انجام آن نیستند یا برای انجام آن دچار مشکل می‌شوند. هنگامی که مردم شبکه‌های اجتماعی ایجاد کرده و با اعضای آن شبکه که ارزش‌های مشترکی دارند، رابطه برقرار می‌کنند، این شبکه‌ها به عنوان منابعی تلقی می‌شود که سرمایه اجتماعی ایجاد می‌کند" (فیلد، ۲۰۰۳: ۸۴). بدیهی است با این تعریف از سرمایه اجتماعی، بازار سرمایه با برخورداری از ابزارها و نهادهای مالی مشارکتی خود که اصولاً مبتنی بر ساز و کارهای دمکراتیک و تعامل‌جویانه است، نقشی ممتاز در باز تولید سرمایه اجتماعی ایفا می‌کند.

خانواده با بهره‌مندی از فرصت‌های مختلف این بازار و به مشارکت طلبیدن اعضا در آن، از آنجا که زمینه‌های ذهنی هر فرد در خانواده شکل می‌گیرد، خود را به منبع مؤثر تولید سرمایه اجتماعی در جامعه بدل می‌کند که واجد آثار و نتایج امنیت بخش فراوانی است. چنانچه خانواده با ترویج مفاهیم ارزش‌های مشارکت‌طلبانه و تمرین آداب دموکراتیک اجتماعی بتواند به این سرمایه اجتماعی بیفزاید، خود به خود با افزایش به این سرمایه، بسیاری از آسیب‌های اجتماعی و جرایم، از قبیل: طلاق، اعتیاد و غیره کاهش می‌یابد و امنیت و سلامت خانواده تضمین می‌گردد. در تأیید این موضوع شایان ذکر است بنا به نظر فوکویاما^۲، افزایش طلاق، سست شدن روابط خانوادگی، ناسازگاری و تضاد خانوادگی و غیره با کمبود سرمایه اجتماعی رابطه مستقیم دارد. افزایش

مشارکت اجتماعی و اقتصادی بانوان به عنوان عناصر فعال و تأثیرگذار اجتماع در بالا بردن میزان رفاه خانواده و کاهش بار تکفل سرپرست خانواده بیش از پیش احساس می‌گردد، در حالی که شرایط اشتغال و به کارگیری همه این اقشار متقاضی کار وجود ندارد و یا ناسالم بودن محیط‌های شغلی و آسیب‌های اخلاقی و اجتماعی پاره‌ای از مشاغل، مانع تأثیرگذاری آنان می‌گردد. اطاله زمانی برخی از مشاغل نیز مانع حضور مؤثر زنان در خانه می‌شود و به نقش ممتاز آنان در تربیت فرزندان ضربه می‌زند، که تبعات جبران‌ناپذیری به امنیت و سلامت خانواده وارد می‌کند (سفیری، ۱۳۷۷: ۱۱۸) به منظور تأمین شرایطی که از یکسو موجبات حضور فعال و مؤثر زنان در عرصه اقتصادی و اجتماعی کشور فراهم گردد و از سوی دیگر، خللی به وظایف بنیادین آنها در بقا و امنیت خانواده وارد نشود، استفاده از فرصت‌های سرمایه‌گذاری و اشتغال غیر حضوری در بازار سرمایه می‌تواند راهکاری اطمینان بخش برای این چالش باشد. زنان با حضور در بازار سرمایه و اقدام به خرید و فروش اوراق بهادار یا کالاهایی نظیر مسکوکات و غیره و همچنین، مشاوره و راهنمایی سرمایه‌گذاران که عمدتاً به صورت غیر حضوری و یا نیمه‌وقت صورت می‌گیرد، ضمن بهره‌مندی از مواهب یک شغل با درآمد و مؤثر اجتماعی، از فرصت‌های فراغت افزونتری هم در پرداختن به امور خانواده برخوردار می‌گردند.

نقش بازار سرمایه در تقویت سرمایه اجتماعی خانواده

در بازار سرمایه یکی از مهمترین مشارکت‌های اجتماعی و اقتصادی با خرید اوراق بهادار شرکت‌ها و یا واحدهای سرمایه‌گذاری صندوق‌های سرمایه‌گذاری، حضور در مجامع آنها، مشارکت در انتخاب مدیران و اخذ تصمیمات مشترک دیگر جهت اداره آن بنگاه‌های اقتصادی تحقق می‌یابد. پیگیری اخبار و اطلاعات شرکت‌ها و مشارکت در سیاست‌گذاری آنها و غیره، در کنار سایر سهامداران و فعالان بازار سرمایه، بتدریج زمینه حضور در شبکه فعال اجتماعی را فراهم می‌کند. این

¹ Field

² Yoshihiro Francis Fukuyama

چنان مشکلاتی در جامعه ناشی از کم شدن روابط و مناسبات اجتماعی مؤثر است (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۹۳).

تأثیر نظام بازار در کاهش ریسک تقلب‌های مالی

یکی از دستاوردهای عظیم علم اقتصاد، شناخت «بازار» به عنوان عرصه مبادله داوطلبانه و عادلانه کالاها و خدمات و دارایی‌های مالی بین خریداران و فروشندگان و سرمایه‌گذاران و صاحبان کسب و کار است. تکیه به بازار به معنای استفاده از امکانات یک علم در جهت توسعه اقتصادی - اجتماعی است. «سود» و «سودجویی» برای تشویق مردم به پس‌انداز و جلب مشارکت در فرآیند تشکیل سرمایه ملی، یکی از مهمترین اجزای ساز و کار بازار است و «سود» آن انگیزه مورد نظری است که فرایند تشکیل سرمایه را نهادینه و پایدار می‌کند. بدیهی است که مشروعیت کامل کسب سود در چهارچوب قانون تعیین خواهد شد. تخصیص منابع گردآوری شده در اقتصاد از طریق «بازار» و «دولت» صورت می‌گیرد؛ این دو، ساز و کارهای تخصصی اقتصادند. بین دولت به مثابه مکانیسمی برای تخصیص منابع و بازار تفاوت وجود دارد. دولت معمولاً به ناچار و حسب سیاست‌های اقتصادی خود تصمیم می‌گیرد، اما در بازار منافع اشخاص عامل محرکه خریداران و فروشندگان است و تمایل به کسب سود ایجاد انگیزه می‌کند. در چنین بازار عرضه و تقاضایی است که تکلیف قیمت‌ها را تعیین می‌کند و لذا بسیاری از حوادث اقتصادی و مالی با تحلیل‌های ساختاری و رفتاری بازار قابل پیش‌بینی است و از این رو، هر خانواده‌ای می‌تواند بر اساس پس‌اندازها و مخارج آتی خود به پیش‌بینی و برنامه‌ریزی مالی و اقتصادی اقدام نماید و از بروز بسیاری از مشکلات اقتصادی و اجتماعی محتمل جلوگیری کند. در شرایط بازار، کارا، رقابتی و شفاف است که اساساً امکان تقلب مالی به حداقل می‌رسد چون قیمت‌ها به قیمت ذاتی نزدیک است و خانواده‌ها با تکیه بر چنین بازار شفافی است که می‌توانند به تنظیم روابط مالی خود اقدام کنند و اسیر دام کلاهبرداری، یا مشارکت در شرکت‌های هرمی و سایر تخلفات مالی و

اقتصادی دیگر نگردند، چون در سایه چنین بازاری امکان رانت‌خواری و فساد مالی کاهش و امنیت سرمایه‌گذاری افزایش می‌یابد و هزینه تخلفات مالی بالا می‌رود و زمینه گرایش به سوداگری و سفته‌بازی فروکش می‌کند (عبده تبریزی، ۱۳۷۸: ۳۰-۲۵).

نقش اطلاعات مالی - اقتصادی در امنیت خانواده

بی‌شک، آگاهی خانواده‌ها از مفاهیم و متغیرهای مالی - اقتصادی مؤثر در سرنوشت خانواده، نظیر: درآمد، مخارج و مصارف، پس‌انداز، سرمایه‌گذاری، مالیات، استقراض، تسهیلات و غیره می‌تواند نقش مؤثری در داوری و تصمیم‌گیری مناسب در مدیریت منابع مالی آنها داشته باشد. امروزه با پیچیده شدن بسیاری از مفاهیم و ساز و کارهای اقتصادی آموزش عمومی، این مفاهیم اولیه مالی ضرورت جدی یافته است و اساساً یکی از مهمترین روش‌های پیشگیری از سهل‌انگاری‌ها و تخلفات مالی و تضررهای ناشی از آن محسوب می‌شود، چون بدون داشتن آگاهی‌های اولیه در خصوص مفاهیم، ابزارها و نهادهای مالی ممکن است شیرازه زندگی خانوادگی افراد بر اثر تصمیمات نامناسب اقتصادی از هم بپاشد؛ مثلاً درک نادرست از مفهوم پس‌انداز و سرمایه‌گذاری مناسب می‌تواند افراد را در برابر حوادثی نظیر ورشکستگی، بیکاری، بیماری و به‌طور کلی، نیازمندی ناشی از تغییر وضعیت زندگی با فقر و عوارض ناگوار آن روبه‌رو کند. بی‌شک، عدم برنامه‌ریزی و مدیریت منابع مالی ممکن است موجب بروز مشکلات مالی و فشارهای اقتصادی عدیده‌ای بر کانون خانوادگی گردد که در آن به بسیاری از عوامل ناقص سلامت و امنیت خانواده، نظیر: خصومت و درگیری خانوادگی، اعتیاد و ناهنجاری‌های اخلاقی و غیره دامن بزند (آنتون سیمونویچ^۱، ۱۳۶۹: ۶۵).

از همین رو، یکی از مهمترین حوزه‌های آموزش عملی که بسیاری از مفاهیم بنیادین مالی - اقتصادی و جدی‌ترین بسترهای تمرین ساز و کارهای مدیریت منابع مالی که علاوه

^۱ Anton Semenovich Makarenko

اما از حیث امنیت خانواده نیز چنین شیوه سرمایه‌گذاری اولاً موجب طیب خاطر و اطمینان نظر از سرنوشت سرمایه‌گذاری است که از مستندات و مدارک مالکیتی کافی برخوردار بوده و ضمانت اجرای هر گونه نقض حقوقی را برابر ضوابط پیش‌بینی نموده است.

ثانیاً: نگهداری از اموال و دارایی‌های فیزیکی؛ به‌ویژه لوازم منزل، طلا و مسکوکات و عتیقه جات و غیره با دشواری فراوانی همراه بوده و بسیار ناامن و پر مخاطره است و لذا از اصول بدیهی روش‌های پیشگیری وضعی پدیده مجرمانه همواره از بین بردن زمینه‌ها و تمهیدات وقوع جرم است، که در این راستا می‌توان با اهداف مالی بازار سرمایه همداستان شد و با تبدیل پس‌اندازهای فیزیکی به پس‌اندازهای مالی، ضمن کمک به توسعه اقتصاد کشور، از شرایط امن و مطمئن سرمایه‌گذاری نیز بهره‌مند گردید. بدیهی است با تغییر الگوی سرمایه‌گذاری سنتی در دارایی‌های فیزیکی به شیوه‌های نوین سرمایه‌گذاری که رهاورد بازار سرمایه پویا و کارآمد است، می‌توان از مخاطرات فراوانی که معمولاً خانواده‌ها از حیث تهدید بزهکاران مالی با آن روبرو هستند، جلوگیری کرد (دن فلینسر و اف هنزل من^۱، ۱۳۸۳: ۱۵).

نقش بازار سرمایه در کاهش فقر و ارتقای سطح رفاه و امنیت اقتصادی خانواده

پدیده فقر در خانواده‌ها که می‌تواند اسباب بروز بسیاری از انحرافات و آسیب‌های اجتماعی را فراهم کند و محیط خانواده را ناایمن سازد، معمولاً حاصل عدم اشتغال مناسب و کمبود درآمد و یا عدم پس‌انداز و مدیریت ناکارآمد منابع مالی است؛ حال آنکه بازار سرمایه با استفاده از ابزارها و نهادهای مالی متعدد خود از یک سو با جذب و تجهیز سرمایه‌های سرگردان و حتی منابع خرد مالی خانواده‌ها و هدایت آن به سوی شرکت‌ها و بنگاه‌های مالی سرمایه‌پذیری، زمینه ارزش افزوده این منابع را برای صاحبانشان فراهم می‌کند و از سوی

بر آموزش نظری مشارکت‌کنندگان، بتدریج زمینه آشنایی آنان را ادبیات مالی و تحلیل و تبیین‌های اقتصادی روز آمد فراهم می‌کند، بازار سرمایه است. حضور اشخاص در این بازار متضمن آگاهی از بسیاری از قوانین و مقررات مالی و تجاری و همچنین، اخبار و اطلاعات اقتصادی است که همواره موجب نگرش روشن‌تر نسبت به حوادث و فرصت‌های اقتصادی می‌گردد و از بروز رفتارهای ناشیانه مالی جلوگیری می‌کند؛ ضمن اینکه فضای گفتگوهای خانوادگی را نیز بتدریج متأثر ساخته، موجب آگاهی نسبی کلیه اعضای خانواده نسبت به مفاهیم و مبانی مالی می‌گردد و تصمیمات مؤثرتر را در بستر خانواده به ظهور می‌نشانند.

تغییر الگوهای سرمایه‌گذاری از دارایی‌های ناامن فیزیکی به دارایی‌های امن مالی

بازار سرمایه با تعیین‌ساز و کارهای متعددی در صدد جذب و هدایت منابع مالی حاصل از پس‌اندازهای شهروندان به سمت خریدار اوراق بهادار و سایر دارایی‌های مالی کم مخاطره است، چون اصولاً مشارکت مردم در اقتصاد برای تشکیل سرمایه نباید از طریق پس‌انداز کردن به شیوه‌های بدوی در کالاهای فیزیکی و دارایی‌های مشهود باشد. گرایش به خرید مسکن اضافی، خودروی اضافی، لوازم منزل، سکه، طلا و عتیقه برای سرمایه‌گذاری و حفظ ارزش پول ممکن است در کوتاه مدت برای شخص سودمند باشد، اما از نگاه دانش مالی برای اقتصاد کشور مهلک است چون این دارایی‌ها غیرفعال و راکد هستند و خلق ثروت نمی‌کنند، بلکه به تورم دامن می‌زنند و لذا بازار سرمایه همواره در صدد تبدیل این شیوه ناکارآمد سرمایه‌گذاری به روش‌های مناسبتر، از جمله دارایی‌های مالی؛ یعنی اوراق بهادار، سهام، حق تقدم اوراق مشارکت و واحدهای سرمایه‌گذاری صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک است. خرید این دارایی‌ها از نگاه اقتصادی موجب رونق و گردش سرمایه در روند تولید و خدمات و افزایش ثروت ملی و رفاه و امنیت اجتماعی است،

¹ Don Fleissner and Fred Hernzdmann

وظیفه آینده‌نگری را در ارزیابی، کنترل و تأمین مالی خسارت‌های لازم انجام دهند (مظلومی، ۱۳۷۱: ۱۳).

اگر سرپرست خانواده، کارفرمای واحدی به نام خانواده فرض شود، وظیفه اوست تا خطرهای احتمالی را که نظام خانواده را تهدید می‌کنند، شناسایی کند و در صدد کنترل و تأمین آتیه خانواده باشد. خطرهای مختلفی خانواده‌ها را تهدید می‌کنند که آنها را می‌توان در سه بخش کلی خلاصه کرد:

۱ - خطرهایی مانند فوت، بیماری و حوادثی که افراد و سرپرست خانواده را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

۲ - خطرهایی که اموال و دارایی‌های خانواده را تهدید می‌کنند.

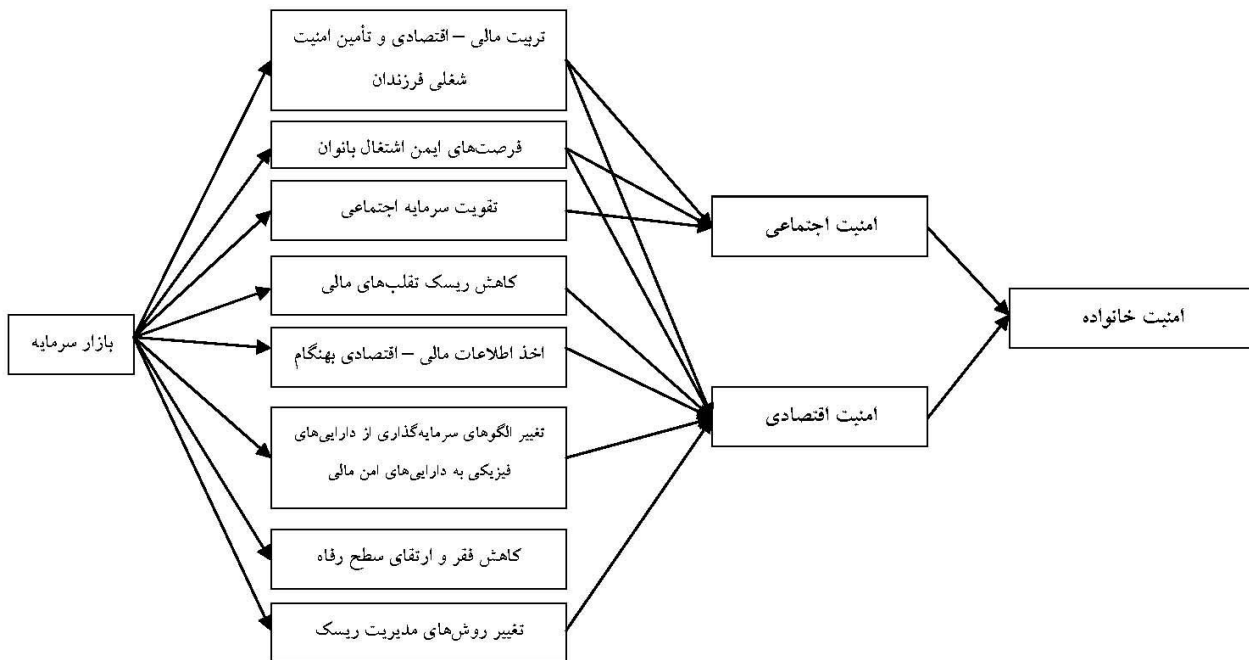
۳ - هزینه‌های ناشی از مسؤولیت مدنی و کیفری افراد خانواده ناشی از حوادث، تخلفات و جرائم و... بررسی حوادثی که برای خانواده‌ها اتفاق افتاده است، نشان می‌دهد که به‌ویژه افرادی که از سطح درآمدی متوسط و پایین برخوردارند، امکان پس‌انداز زیاد و مقابله با این خطرها را ندارند. در این جا نیز بازار سرمایه می‌تواند با به وجود آوردن امکان پس‌انداز تدریجی برای سطوح درآمدی مختلف به منزله یکی از بهترین روش‌ها برای مقابله با ریسک، نحوه برخورد خانوارها را با ریسک‌های مختلف تغییر دهد. در نمودار زیر به طور خلاصه نحوه تصمیم‌گیری سرپرست خانواده در برخورد با ریسک‌ها نشان داده شده است.

روش‌شناسی تحقیق

در نگاهی کلی می‌توان چارچوب مفهومی ذیل را برای تأثیر مؤلفه‌های بازار سرمایه بر امنیت خانواده معرفی نمود:

دیگر، با تزریق این منابع به چرخه تولید و خدمات کشور، زمینه توسعه اشتغال و تولید افزونتری را فراهم می‌سازد که طبیعتاً می‌تواند در سطح کلان به کاهش فقر و ارتقای سطح رفاه و امنیت اقتصادی خانواده‌ها بینجامد. بنابراین، بازار سرمایه در کار ویژه اصلی خود که تأمین مالی طرح‌های بزرگ سرمایه‌گذاری است، ضمن به‌کارگیری سرمایه‌های خرد خانواده‌ها، در این طرح‌ها که معمولاً از مزیت‌های نسبی سرمایه‌گذاری و سودآوری مناسبی برخوردارند و در شرایط غیربازار سرمایه امکان سرمایه‌گذاری خانواده‌های ضعیف و متوسط در آنها فراهم نیست، ملجأ سرمایه‌گذاری و خلق ارزش‌های مالی افزونتری برای کمک به معیشت آنها فراهم می‌کند و از سوی دیگر، با تجمیع این منابع خرد و تأمین مالی اسباب اشتغال و کاهش سطح بیکاری اعضای خانواده‌ها را فراهم ساخته و بدین واسطه از بروز بسیاری از معضلات اجتماعی در خانواده‌ها جلوگیری می‌کند. بدیهی است هر چه بر میزان مشارکت خانواده‌ها در بازار سرمایه افزوده شود و طرح مولد و سودآور اقتصادی با مشارکت عمومی به سرانجام برسد، از تمرکز مجاری خلق ثروت در دست عده‌ای خاص نیز جلوگیری می‌شود و ساختار مالکیتی جامعه و توزیع عادلانه ثروت در جهت کاهش فاصله طبقاتی شکل می‌گیرد. این رهاورد منطقی یک بازار سرمایه کار است که در کاهش فقر، ناامنی و آسیب‌های اجتماعی تأثیر بسزایی دارد و به پایداری و امنیت و سلامت خانواده‌ها می‌انجامد (فکوهی، ۱۳۸۳: ۲۳).

بازار سرمایه و تغییر در روش‌های مدیریت ریسک خانواده مدیریت ریسک، ضابطه‌ها و روش‌هایی به دست می‌دهد که اشخاص و مؤسسه‌های اقتصادی با استفاده از آن می‌توانند

شکل ۲- چارچوب مفهومی نقش بازار سرمایه در امنیت خانواده (مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲)

می‌شوند (وارفیلد^۱، ۱۹۷۸: ۴۰۶). مدل‌سازی ساختاری تفسیری در تشخیص روابط درونی متغیرها کمک می‌کند و یک روش مناسب برای تجزیه و تحلیل تأثیر یک متغیر بر متغیرهای دیگر است. همچنین، می‌تواند به اولویت‌بندی و تعیین سطح عناصر یک سیستم اقدام کند که کمک شایانی به مدیران و سیاستگذاران برای اجرای بهتر پدیده‌ها می‌نماید. این تکنیک در ادبیات مختلفی به کار گرفته شده است که خلاصه‌ای از آنها در جدول یک ارائه شده است.

در تحقیق حاضر با بررسی صورت گرفته روابط ابعاد و مؤلفه‌های تأثیرپذیری امنیت خانواده از بازار سرمایه با مدل‌سازی ساختاری تفسیری، به صورت نظام‌مند مشخص می‌شود، زیرا مدل مذکور روش استقرار مطلوبی برای شناسایی و تحلیل روابط بین ابعاد و مؤلفه‌هاست. برای اجرای مدل، سه گام اصلی زیر باید صورت پذیرد (وارفیلد، ۱۹۷۸: ۴۰۶):

۱- شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های تأثیرگذار

مطابق آنچه در شکل ۲ نمایش داده شده است، بازار سرمایه از طریق هشت عامل بر امنیت خانواده تأثیرگذار است. برخی از این عامل‌ها بر امنیت اجتماعی خانواده، برخی بر امنیت اقتصادی خانوار و برخی بر هر دوی آنها تأثیرگذار است و نهایتاً چارچوب به تصویر کشیده شده، حاکی از تأثیر ابعاد شرح داده شده از بازار سرمایه بر امنیت خانواده است.

در ادامه، برای بررسی روابط بین مؤلفه‌های بازار سرمایه و نقش آنها در امنیت خانواده، از مدل‌سازی ساختاری تفسیری استفاده می‌نماییم.

مدل‌سازی ساختاری تفسیری که به وسیله وارفیلد مطرح شد، تکنیکی مناسب برای ایجاد و فهم روابط میان عناصر یک سیستم پیچیده است. این متدولوژی ترتیب و جهت روابط پیچیده میان عناصر یک سیستم را بررسی می‌کند؛ به بیان دیگر، ابزاری است که در آن، مجموعه‌ای از عناصر مختلف و مرتبط با همدیگر در یک مدل سیستماتیک و جامع ساختار بندی

¹ Warfield

- ۲- تعیین رابطه مفهومی بین ابعاد و شاخص‌ها با استفاده از ISM
 ۱-۲. تشکیل ماتریس خودتعاملی ساختاری (SSIM)
 ۲-۲. تشکیل ماتریس دستیابی (R. Matrix)
- ۲-۳. تعیین روابط و سطح‌بندی بین ابعاد و مؤلفه‌ها
 ۳- ترسیم شبکه تعاملات ابعاد و مؤلفه‌ها

جدول ۱- موارد کاربرد مدل‌سازی تفسیری ساختاری

شماره	محققان	سال تحقیق	زمینه به کارگیری مدل
۱	لی‌یان‌می و لی‌یان‌می چین	۲۰۱۲	نقاط آسیب بارگذاری سیستم فناوری اطلاعات
۲	اشیش آگراوال و همکاران	۲۰۰۷	ریسک و مخاطرات نظام زنجیره تأمین چابک
۳	ریکاردو بولانوس و همکاران	۲۰۰۵	ابعاد تصمیم‌گیری گروهی
۴	ریک گروت و نینگ وی‌لیو	۲۰۰۷	شناخت ریسک‌های میان‌فردی در صنعت بیمه
۵	محمد العوامله و پایلول کیت	۲۰۱۰	آسیب‌ها و مخاطرات سازمان‌های مجازی

(مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲)

ابعاد و مؤلفه‌های شناسایی شده در نقش بازار سرمایه بر امنیت خانواده
 بر اساس مطالعات صورت گرفته و مصاحبه‌های انجام شده با صاحب‌نظران و مطالب عنوان شده در بخش‌های پیشین این

جمع‌بندی اتخاذ شد که تأثیرپذیری امنیت خانواده از بازار سرمایه مشتمل بر ۲ بعد و ۸ مؤلفه است. این ابعاد و مؤلفه‌ها پس از اعمال دیدگاه‌های متخصصان، در جدول ۲ آمده است:

جدول ۲- ابعاد و مؤلفه‌های تأثیرپذیری امنیت خانواده از بازار سرمایه

شماره	ابعاد	مؤلفه‌ها
۱	اقتصادی	۱- تربیت مالی - اقتصادی و تأمین امنیت شغلی فرزندان ۲- فرصت‌های ایمن اشتغال بانوان ۳- کاهش ریسک تقلب‌های مالی ۴- تغییر الگوهای سرمایه‌گذاری از دارایی‌های فیزیکی به دارایی‌های امن مالی ۵- تغییر روش‌های مدیریت ریسک ۶- اخذ اطلاعات مالی - اقتصادی
۲	اجتماعی	۱- تقویت سرمایه اجتماعی ۲- کاهش فقر و ارتقای سطح رفاه

(مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲)

مدل‌سازی تفسیری ساختاری

پس از تعیین ابعاد و مؤلفه‌های مربوط به هر بعد، در ادامه مدل‌سازی، برای تبیین رابطه مفهومی بین ابعاد و مؤلفه‌های مختلف، ابتدا ماتریس خودتعاملی ساختاری (SSIM^۱) را بر اساس نظر خبرگان تکمیل نموده و در وهله بعد، ماتریس دستیابی را منطبق بر نتایج آن استخراج می‌کنیم:

مرحله اول: تشکیل ماتریس خودتعاملی ساختاری

به منظور بیان رابطه بین ابعاد و مؤلفه‌ها با استفاده از رابطه مفهومی «منجر به»^۲ پرداخته می‌شود. برای این منظور، به کمک ماتریس خودتعاملی ساختاری، روابط دو به دوی متغیرها با علائمی مشخص می‌شود؛ علائم مورد استفاده در این رابطه مفهومی عبارت است از:

V: یعنی i منجر به j می‌شود X: رابطه دو طرفه بین i و j

² Leads to¹ Structural Self Interaction Matrix

جدول ۳- ماتریس خودتعاملی ساختاری ابعاد تأثیرپذیری امنیت خانواده از بازار سرمایه

	j	i
۱	امنیت اجتماعی	X
۲	امنیت اقتصادی	X

(مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲)

A: یعنی z منجر به i می‌شود O: عدم وجود رابطه بین i و z
جدول ۳، ماتریس خودتعاملی ساختاری را برای ابعاد و جدول ۴، این ماتریس را برای مؤلفه‌های مختلف موضوع مورد بررسی به تصویر کشیده است.

جدول 4- ماتریس خود تعاملی ساختاری نقش مؤلفه‌های بازار سرمایه در امنیت خانواده

مؤلفه	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
۱	O	V	V	V	X	V	X
۲	O	O	X	V	X	V	V
۳		A	A	V	A	X	X
۴				X	A	A	V
۵					A	A	A
۶						V	V
۷							X
۸							

(مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲)

اگر درایه (i,j) در ماتریس خودتعاملی ساختاری نماد X داشته باشد، درایه مربوط به این زوج در ماتریس دستیابی عدد «۱» و خانه قرینه آن؛ یعنی (j,i)، عدد «۱» می‌گیرد.

اگر درایه (i,j) در ماتریس خودتعاملی ساختاری نماد O داشته باشد، درایه مربوط به این زوج در ماتریس دستیابی عدد «۰» و خانه قرینه آن؛ یعنی (j,i)، عدد «۰» می‌گیرد.

شایان ذکر است که قدرت نفوذ، جمع عناصر سطری ماتریس دسترسی و ضریب وابستگی جمع عناصر ستونی این ماتریس است. جداول ۷ و ۸ نتایج این بررسی را نشان می‌دهد.

مرحله دوم به دست آوردن ماتریس دستیابی^۱

با تبدیل نمادهای روابط ماتریس خود تعاملی ساختاری به اعداد صفر و یک بر حسب منطق ذیل، می‌توان به ماتریس دستیابی رسید:

اگر درایه (i,j) در ماتریس خود تعاملی ساختاری نماد V داشته باشد، درایه (خانه) مربوط به این زوج در ماتریس دستیابی عدد «۱» و خانه قرینه آن؛ یعنی (j,i)، عدد «۰» می‌گیرد.

اگر درایه (i,j) در ماتریس خودتعاملی ساختاری نماد A داشته باشد، درایه مربوط به این زوج در ماتریس دستیابی عدد «۰» و خانه قرینه آن؛ یعنی (j,i)، عدد «۱» می‌گیرد.

¹ Reachability Matrix

جدول ۵- ماتریس دستیابی ابعاد تأثیرپذیری امنیت خانواده در بازار سرمایه

ابعاد	۱	۲	قدرت نفوذ
۱ امنیت اجتماعی	۱	۱	۲
۲ امنیت اقتصادی	۱	۱	۲
وابستگی	۲	۲	-

(مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲)

جدول ۶- ماتریس دستیابی مؤلفه‌های بازار سرمایه و نقش آن در امنیت خانواده

تأثیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	تأثیر
۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷
۲	۰	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۶
۳	۰	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۴
۴	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۵
۵	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۲
۶	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۸
۷	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۶
۸	۱	۰	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۵
۳	۳	۴	۶	۶	۸	۳	۶	۷	-

(مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲)

مرحله سوم تعیین روابط و سطح‌بندی بین ابعاد و مؤلفه‌ها

در این مرحله، مجموعه خروجی و نیز مجموعه ورودی برای هر یک از متغیرها از روی ماتریس دستیابی استخراج می‌شود. مجموعه خروجی برای یک بعد/ مؤلفه خاص عبارت است از خود آن متغیر به انضمام سایر متغیرهایی که از آن تأثیر می‌پذیرند؛ به عبارت دیگر، متغیرهایی که از طریق این متغیر می‌توان به آنها رسید، مجموعه ورودی برای هر متغیر شامل خود آن متغیر به انضمام سایر متغیرهایی است که بر آن تأثیر می‌گذارند. پس از تعیین مجموعه خروجی و ورودی برای هر متغیر، عناصر مشترک در مجموعه خروجی و ورودی برای هر

متغیر شناسایی می‌شوند. ابعادی که اشتراک مجموعه خروجی و ورودی آنها یکی است، در سلسله مراتب ISM، به عنوان متغیر سطح بالا محسوب می‌شوند؛ یعنی این متغیرها در ایجاد هیچ متغیر دیگری مؤثر نیست. پس از شناسایی عنصری که در بالاترین سطح قرار می‌گیرد، آن عنصر از فهرست سایر متغیرها کنار گذاشته شده و فرایند فوق تا تعیین سطح تمامی ابعاد و مؤلفه‌ها، تکرار می‌شود. سطوح شناسایی شده ابعاد در تحقیق حاضر به علت تعداد که ابعاد و مشخص بودن شرایط آن نیازی به بررسی نداشت و سطوح شناسایی شده مؤلفه‌ها به شرح ذیل است:

جدول ۷- تعیین روابط و سطوح مؤلفه های بازار سرمایه و نقش آنها در امنیت خانواده

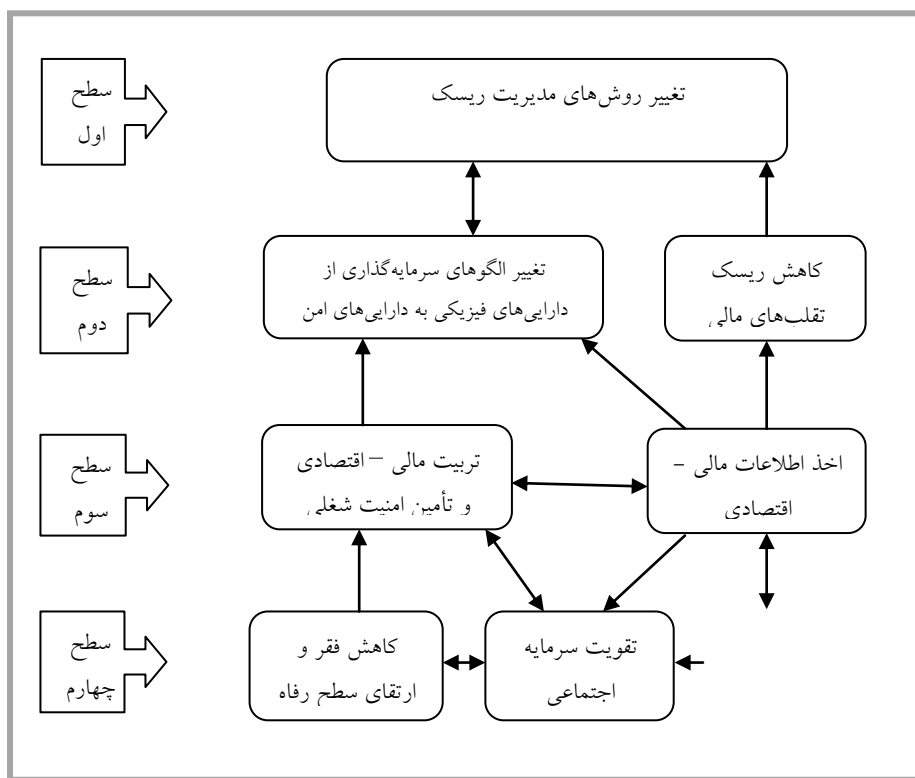
سطح	مجموعه مشترک	مجموعه ورودی	مجموعه خروجی	ابعاد
III	۱,۶۸	۱,۶۸	۸,۷۶,۵,۴,۳,۱	۱- تربیت مالی - اقتصادی و تأمین امنیت شغلی فرزندان
IV	۲,۴,۶,۷	۲,۴,۶,۷	۸,۷,۶,۵,۴,۲	۲- فرصت های ایمن اشتغال بانوان
II	۳,۷,۸	۱,۳,۴,۶,۷,۸	۸,۷,۵,۳	۳- کاهش ریسک تقلب های مالی
II	۲,۴,۵	۱,۲,۴,۵,۶,۷	۲,۳,۴,۵,۸	۴- تغییر الگوهای سرمایه گذاری از دارایی های فیزیکی به دارایی های امن مالی
I	۴,۵	۱,۲,۳,۴,۵,۶,۷,۸	۴,۵	۵- تغییر روش های مدیریت ریسک
III	۱,۲,۶	۱,۲,۶	۲,۳,۴,۵,۶,۷,۸,۱	۶- اخذ اطلاعات مالی - اقتصادی
IV	۲,۳,۷,۸	۱,۲,۳,۶,۷,۸	۲,۳,۴,۵,۷,۸	۷- تقویت سرمایه اجتماعی
IV	۱,۳,۷,۸	۱,۲,۳,۴,۶,۷,۸	۸,۷,۵,۳,۱	۸- کاهش فقر و ارتقای سطح رفاه

(مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۲)

ترسیم مدل شبکه تعاملات

در شکل ۳، شبکه تعاملات مؤلفه ها، پس از تعیین روابط و سطح ابعاد، با استفاده از مدل سازی ساختاری تفسیری حاصل گردیده است:

در تحقیق حاضر، مؤلفه های هشتگانه در چهار سطح قرار گرفته اند: در بالاترین سطح، مؤلفه «تغییر روش های مدیریت ریسک» قرار گرفته است و در پایین ترین سطح، «فرصت های ایمن اشتغال بانوان»، «تقویت سرمایه اجتماعی» و «کاهش فقر و ارتقای سطح رفاه» قرار دارد.

شکل ۳- شبکه تعاملات مؤلفه های بازار سرمایه در امنیت خانواده (مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۲)

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر در شناخت نقش بازار سرمایه بر امنیت خانواده می‌تواند به کمک تفکر نظام‌گرا در این‌باره، به ارایه دیدگاه‌هایی مبنی بر ضرورت بررسی و پژوهش بیشتر بینجامد و در اخذ تصمیم‌های خاص در این حوزه سودمند باشد. برای حصول به نتایج این مقاله، ضمن معرفی چارچوب کلی تحقیق در شکل ۲، به تبیین مؤلفه‌های بازار سرمایه بر امنیت خانواده پرداختیم که در قالب شکل ۳ ارائه شد. با توجه به بررسی‌های انجام شده بازار سرمایه از طریق هشت عامل بر امنیت خانواده می‌تواند تأثیرگذار باشد. بازار سرمایه همواره به اتکای ابزارها و نهادهای مالی مؤثر با کمترین پس‌انداز و سرمایه مالی فرصت اشتغال سالم، بهینگی الگوی سرمایه‌گذاری، کاهش ریسک تقلب‌های مالی، تربیت اقتصادی و گفتگوهای سازنده مالی خانوادگی را فراهم می‌کند و به ارتقای سطح آگاهی و اطلاعات اقتصادی-اجتماعی، تمرین رواداری مالی و تقویت سرمایه اجتماعی می‌انجامد؛ به‌ویژه آن که حضور فعال خانواده‌ها در بازار سرمایه و استفاده از فرصت‌های مالی آن با کمک به کاهش فقر و نابسامانی خانواده‌ها، ارتقای سطح رفاه و امنیت آنان را در پی خواهد داشت.

به محققان پیشنهاد می‌گردد در پژوهش‌های آینده در این حوزه با استفاده از چارچوب مفهومی ارائه شده در این تحقیق، به بررسی میدانی نقش متغیرهای تأثیرگذار بازار سرمایه بر ابعاد امنیت خانواده پردازند. ضمناً در تحقیقات آتی می‌توان به بررسی الگوهای مناسب سرمایه‌گذاری آحاد مردم در بازار سرمایه و به‌ویژه بورس اوراق بهادار و نقش آن در توسعه طبقه متوسط و تقویت عدالت اجتماعی و به تبع افزایش ضریب امنیت ملی و مشارکت مدنی شهروندان نیز پرداخت.

منابع

آشوری، داریوش. (۱۳۸۷). *دانشنامه سیاسی*، تهران: نشر

مروارید.

اینگلهارت، رونالد. (۱۳۷۳). *تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی*، مترجم: مریم وتر، تهران: کویر.

آنتوان سیمونویچ ماکارنو. (۱۳۶۹). *گفتارهایی درباره تربیت فرزندان*، ترجمه: ابوتراب باقرزاده، نشر چاپخش.

باقری، بهرام. (۱۳۸۳). «نقش خانواده در توسعه کارآفرینی»، *مجله گزارش*، ش ۱۵۷، ص ۱۲-۱۵.

مظلومی، نادر. (۱۳۷۱). «مدیریت ریسک»، *ماهنامه حسابدار*، ش ۹۱-۹۲، ص ۱۳.

برومند، شهزاد و همکاران. (۱۳۸۷). *امنیت اقتصادی در ایران و چند کشور منتخب (مطالعه تطبیقی)*، تهران: مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

بوزان، باری. (۱۳۷۸). *مردم، دولت‌ها و هراس*، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.

رعیتی، علیرضا. (۱۳۸۵). *مدل‌سازی پیش‌بینی قیمت سهام در بورس اوراق بهادار تهران با استفاده از شبکه‌های عصبی فازی و الگوریتم‌های ژنتیک*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد: دانشگاه اصفهان.

دن فلینسر، اف هنزل من. (۱۳۸۳). «پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی و اداره امور پلیسی جامعه‌گرا»، ترجمه: بختیاری، حسین، اصل‌علیزاده، لیلا، *فصلنامه دانش‌انتظامی*، ش ۲۰، ص ۱۵.

سیف، سوسن. (۱۳۶۸). *تئوری رشد خانواده*، تهران: انتشارات دانشگاه الزهرا.

سفیری، خدیجه. (۱۳۷۷). *جامعه‌شناسی اشتغال زنان*، تهران: مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی تبیان.

عبده تبریزی، حسین. (۱۳۷۸). «مشارکت اقتصادی مردم و تشکیل سرمایه»، *مجموعه مقالات نهمین کنفرانس سیاست‌های پولی و ارزی*، تهران: مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی.

- محیطی، شماره پیاپی ۴۲، ش ۲، ص ۳۲.
- Alawamleh, M. Popplewell, K. (2010) Interpretive structural modeling of risk sources in Virtual Organisation.
- Ashish Agarwal, Ravi Shankar, M.K. Tiwari (2007) Modeling agility of supply chain.
- Field, J. (2003) *Social Capital*, Published Rutledge, London, UK.
- Gorvett, R. Liu, N. (2007) Using Interpretive Structural Modeling to Identify and Quantify Interactive Risks.
- Huang, J. Tzeng, G. Ong, Ch. (2005) Multidimensional data in multidimensional scaling using the analytic network process.
- Li Yanmei, Li Yanmei, ZI Chen. (2012) Analysis of Load Factors Based on Interpretive Structural Model.
- Ricardo Bolaños, Emilio Fontela, Alfredo Nenclares, Pablo Pastor. (2005) Using interpretive structural modelling in strategic decision-making groups.
- Warfield, J.N. (1974) Toward interpretation of complex structural modeling, P 405- 406.
- فکوهی، ناصر. (۱۳۸۳). «طبقه متوسط امیدها واهمه‌ها»، مجله بورس، ش ۴۲، ص ۲۳.
- فوکویاما، فرانسیس. (۱۳۷۹). *پایان نظم: بررسی سرمایه اجتماعی و حفظ آن*، ترجمه: غلامعباس توسلی، تهران: نشر جامعه ایرانیان.
- کجباف، محمدباقر. و ربانی، رسول. (۱۳۸۱). *روانشناسی رفتار ترس*، تهران: آوای نور.
- مرکز پردازش اطلاعات مالی ایران. (۱۳۹۲). *بازار سرمایه*. www.fipiran.com، (۹۲/۰۳/۰۱).
- مزاشو، زیسلاو. (۱۳۸۷). *امنیت اقتصادی (مجموعه مقالات)*، مصطفی آذری، تهران: تدبیر اقتصادی.
- میر معزی، سیدحسین. (۱۳۹۱). *نظام اقتصادی اسلام*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- هزارجریبی، جعفر. (۱۳۸۹). «احساس امنیت اجتماعی از منظر توسعه گردشگری»، *مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی*